FRA DEN GUDELIGE FORSAMLINGS-BEVÆGELSE I HOLBÆK AMT

(Ved **Jens Peter Jensen, Høng.**)

For Aar tilbage har jeg i Historisk Samfunds Aarbog for Holbæk Amt (1909 og 1911) gjort Rede for, hvorledes den gudelige Forsamlingsbevægelse bredte sig paa Egnen mellem Kalundborg og Slagelse i Aarene 1830—44, og hvorledes denne Bevægelse i de nævnte Aar blev forfulgt af kirkelige og verdslige Embedsmænd. Disse Afhandlinger vil jeg her kortelig supplere med nogle Meddelelser, som jeg i Aarenes Løb er kommen i Besiddelse af, og som særlig angaar t o M æ n d, der tog levende Del i det gudelige Opvækkelsesarbejde, den ene som Lægprædikant, den anden som en sjælden gæstfri Vært for Forsamlingsfolket og som en trofast Deltager i disse Møder.

I.

Anders Johannessen fra Vinde Helsinge.

Han var født den 18. December 1814 i en Udflyttergaard paa Vinde Helsinge Mark. Hans Forældre var Johannes Hansen og Maren Nielsdatter. Fire Uger efter hans Fødsel blev hans Daab bekræftet i Kirke Helsinge Kirke. Anders Johannessen blev tidlig faderløs; men Moderen giftede sig en Tid efter med en Mand, Henrik Henriksen, og i ham fik den unge A n d e r s en god Stedfader. Anders var en begavet Dreng, flittig i Skolen og flink i sin Opførsel og skal allerede som Barn have været meget alvorlig.

Efter at være konfirmeret af Sognepræsten, M. Ma-

thiesen, i Kirke Helsinge den 26. April 1829 arbejdede han i 3 Aar hjemme paa sin Fødegaard, indtil han i Foraaret 1832 fik Lyst og Lov til at komme i Musiklære hos en Landsbyspillemand, H. Hansen i Gudum ved Slagelse. Her var han et Aars Tid og fik ved Læretidens Udløb en god Anbefaling med sig hjem den 20. Maj 1833.

Og i de følgende 3 Aar hjalp han sin Stedfader med Gaardens Drift, selv om han af og til maatte ud som Spillemand ved Bøndernes Gilder og andre Lejligheder. Han skal have været meget musikalsk, spillede udmærket paa sin Violin og skal ogsaa have prøvet enkelte Gange selv at komponere Melodier. Ogsaa tidlig prøvede han paa at skrive Vers og Sange.

Anders Johannessen var som fuldvoksen Mand noget over Middelhøjde (66 Tommer), havde klare blaa Øjne og brunt krøllet Haar. Han var i det hele taget en smuk og rask Ungersvend, da han 1836, 22 Aar gl., efter Værnepligtsloven maatte melde sig som Soldat ved 1. Livregiment i København, hvor hans Uddannelsestid blev 1½ Aar.

Flere Ting tyder paa, at han ved dette lange Ophold i Hovedstaden er kommen i Forbindelse med aandsvakte Folk. Imellem hans efterladte Papirer fra den Tid findes der afskrevne Notitser og Salmer, hidrørende fra Smaakredse i København, der havde begyndt at samle sig i gudelige Forsamlinger. Og det var ogsaa kort efter sin Hjemkomst til Vinde Helsinge, da Soldatertjenesten hørte op, at Anders Johannessen følte sig stærkt optaget og interesseret i de gudelige Forsamlinger, der var begyndt paa hans Hjemegn — nogle Aar efter Pastor Østrups Død og begyndt ved Lægprædikanter som Skolelærer Ole Jensen, Sæby, og Skomager Peter Sørensen, Gørlev. Af og til fik Løve Herred ogsaa Besøg af Lægprædikanter fra Sorø Amt, saaledes Gaardmand Rasmus Ottesen og Skolelærer Rasmus Sørensen. — A. Johannessen blev snart en god Tilhører ved disse Forhandlinger. Han var ogsaa en rap Fodgænger. Da han som Soldat fik Juleferie, gik han de

14 Mils Vej hjem til Vinde Helsinge; og da han ved Feriens Slutning meldte sig tilbage til sit Regiment og der fik Meddelelse om, at hans Ferie yderlig var forlænget nogle Dage, blev han saa glad, at han uforknyt igen gik de 14 Mil til Vinde Helsinge for at gense sit kære Hjem og der nyde Opholdet, selv om det blev kort.

Forsamlingerne havde undertiden et uroligt Forløb. Kaade og raa Mennesker gjorde flere Forsøg paa at forstyrre disse smaa fredelige Husforsamlinger. En Gang blev der midt under et saadant Møde paa Anders Johannessens Hjemegn smidt en Spand Vand ind i Stuen, hvor Forsamlingen blev holdt. Gulvet var af Ler. Og det var Aften. Ved en anden Forsamling i Rye By, Gørlev Sogn, ankom Lægprædikanten hertil fra en Forsamling, han havde holdt i Vinde Helsinge. Ved sin Ankomst til Rye lagde han Mærke til en Flok muntre og nysgerrige Mennesker, der havde stillet sig op i Tusmørket uden for Indgangen til Huset, hvori Forsamlingen skulde holdes. Det var besluttet af disse Modstandere af Forsamlingslivet, at Lægprædikanten skulde have en Dragt Prygl, og i den Anledning havde de formaaet en bomstærk Gaardmand til at tage sig af dette. Han havde jo i sin Tid været Fragtvognmandskusk og kørt tungt belæssede Fragtvogne til København. Og der blev fortalt om ham, at naar han vilde undersøge, om Læsset var tilstrækkelig tungt, lagde han sig ind under Vognen imellem Hjulene. Kunde han saa med sin brede Ryg løfte den ene Halvdel af Vognlæsset, da var Læsset passende. Denne Mand havde Urostifterne nu faaet med til Rye By hin Aften. Men da han uden for Vinduerne havde staaet og hørt noget fra Mødets Forløb med Salmesang, Bøn og Oplæsning, sagde han til sine Indbydere, der var parat til at lave Spektakel: »I understaar jer ikke i at gøre de Folk noget, for saa faar I med mig at bestille.« Og noget slukøret efter denne uventede Tiltale gik saa Urostifterne hjem.

Der gik ikke ret lang Tid, inden Anders Johannessen

selv optraadte som Lægprædikant, en enkelt Gang sammen med Lærer Jensen, Sæby, oftest dog sammen med Skomager Sørensen og ellers mest ene. 28 Aar gl. ejede han ca. 30 religiøse Bøger, som han var saa optaget af at benytte. I de fleste af disse Bøger havde han med sirlig prentet Skrift optegnet sit Navn og det Aarstal og Dato, da han fik Bogen. Nu lagde han fuldstændig Violinen til Side. Senere hen kunde han dog en enkelt Gang lade sig bevæge til at spille enkelte Melodier. Da han en Gang paa sine gamle Dage blev opfordret til at røre Strengen, sagde han: »Jeg har vistnok rent glemt det.« Det havde han dog ikke alligevel.

Det blev den strenge pietistiske Retning inden for Forsamlingsfolket, som A. Johannessen sluttede sig til, da han ved 1840 begyndte at rejse ud som Prædikant. Han var ligesom Skomager P. Sørensen streng i sin Forkyndelse og havde en Tid svært ved at omgaas Egnens betydeligste Lægprædikant i 40ernes Dage, den begavede Lærer Ole Jensen, der lod sig paavirke af Grundtvigs milde Vidnesbyrd. Anders Johannessen kom meget omkring i Egnen mellem Kalundborg og Næstved og holdt mange Forsamlinger. Han talte godt. Den Bog, han mest brugte at læse op af i de gudelige Forsamlinger, var »Luthers Huspostil«, i ny dansk Oversættelse af Præsten Jørgen Thisted i Gyrstinge. Mange af den Tids Lægprædikanter studerede flittigt de gamle lutherske Skrifter og kom ofte derved til en grundig og hjertelig Forstaaelse af Naademidlernes store Betydning for Livet.

Statsmyndighedernes Forfølgelse af det gudelige Forsamlingsfolk kom naturligvis ogsaa til at ramme Anders Johannessen. Flere Gange maatte han møde til Forhør i Herredstinget i Anledning af Møder, han havde holdt. Særlig slemt blev det, efter at han Søndagen den 9. August 1842 havde holdt en Forsamling i Uggerløse ved Kalundborg sammen med Skomager P. Sørensen. En lang Retssag blev Følgen. Det forslog ikke, at A. Johannessen i

Retten kunde fremlægge en særdeles god Attest fra sin velvillige Sognepræst, Pastor Mathiesen, der forsvarede sin unge Ven i følgende Ord:

„Anders Johannessen, Ungkarl af Vinde Helsinge, Søn af afdøde Gaardmand Johannes Hansen og nulevende Hustru Marie Nielsdatter. Han er født 18. December 1814 og blev frembaaret til Daabsbekendtgørelse i Kirke Helsinge Kirke paa 2den Søndag efter Hellig 3 Kongers Dag, den 15. Januar 1815. Han er kopsat af Dr. Anders Lendelring den 11. August 1816. Af mig blev han konfirmeret med meget gode Religionskundskaber og meget god Opførsel i Kirke Helsinge Kirke paa første Søndag efter Paaske, Aar 1829, den 26. April. Han har stedse haft uafbrudt Ophold hos sin Stedfader, Gmd. Henrik Henriksen paa Vinde Helsinge Mark med Undtagelse af de 2½ Aar, da han i Kongens Tjeneste havde Ophold i København.

Jeg har kendt ham nøje fra hans tidligste Barndom, og med en god Samvittighed meddeler jeg ham det bedste Vidnesbyrd. Som Barn og ungt Menneske har han stedse vist sig stille og fredsommelig; efter min indeværende individuelle Overbevisning er han en god Kristen, ædruelig og afholdende i alle Nydelser, uden Falskhed, religiøs og streng sædelig i Liv og Levnet.

Alt ovenstaaende attesteres under Haand og Segl.

Kirke Helsinge Præstegaard, den 20. Oktober 1842.

M. Mathiesen, Sognepræst.

Præstens Forholdsattest hjalp dog ikke her. Den 2. Januar 1843 faldt Underretsdommen, hvor bl. a. Anders Johannessen idømtes en betydelig Bøde foruden Sagens Omkostninger. Sagen blev appelleret til Overretten, som den 2. Maj samme Aar stadfæstede Underretsdommen.

Men den 7. Juni 1843 indgav A. Johannessen og P. Sørensen følgende Ansøgning:

Til Kongen.

Under 21. November f. A. leverede jeg (Sørensen) en allerunderdanigst Ansøgning til Deres Majestæt — ved Herredsfogden, Hr. Overauditør Manthey, til videre Forsendelse — af hvilken her medfølger en saa vidt mulig ligelydende Kopi; men da jeg ikke har erholdt noget Svar paa den, og vi under 2den Maj d. A. er af den

højkongelig Landsoverret i København, der har stadfæstet Underretsdommen, idømte betydelige Bøder som Overtræder af Forord. af 13. Januar 1741, der for mig (Sørensen) beløber sig med Sagens Omkostninger til 61 Rigsdaler 1 Mark og 8 Skilling og for mig (A. Johannessen) til 31 Rd. 1 Mark og 8 Skilling, saa giver vi os herved den allerunderdanigste Frihed at fremkomme paany for Deres Majestæt med Bøn om, at denne Mulkt maatte blive os fattige, men Deres Majestæts tro og hengivne Undersaattere, eftergivne. Vi har det Haab, at Kongen af Guds Naade vil bøje sit Øre til deres Raab, der henvende sig til ham i deres Nød. Haardt er det for os, at vi skulle berøves vor ringe og med Besværlighed erhvervede Del, fordi vi har villet gøre, hvad vi har lært, at vi skulle gøre: formane og paaminde hverandre.

Men det er, allernaadigste! ikke alene vor egen Sag, vi er fremtraadte for Deres Majestæt at tale, men ogsaa alle vore Troesbrødre, der ligesom vi nu og da forfølges med Proces og Rettergang. Vel er vi af ringe Herkomst, men dog bekende vi med Paulus i Apostlenes Gerninger (24. K., 14., 15. og 16. Vers), at vi efter den Vej, hvilken de kalde en Sekt, tjene saaledes den Fædrene-Gud, at vi tro alle de Ting, som er skreven i Loven og Profeterne, og har det Haab til Gud, at de Dødes Opstandelse er tilkommende, baade de Retfærdiges og de Uretfærdiges. Men i det samme øve vi os selv i at have en uskadt Samvittighed for Gud og Menneskene. Og det er, Gud være lovet, ikke saa faa af Deres Majestæts Undersaatter, der af Hjertet aflægger samme Bekendelse og deler Tro og Saligheds Haab med os og øve sig i at have en uskadt Samvittighed for Gud og Menneskene. Men det er os ikke uvitterligt, at vi af mange kaldes en Sekt og Sværmere, endskønt ingen har bevist eller kan bevise, at vi i nogen Maade afviger fra Statskirkens Lære.

Men desuagtet er vi bundne haardt! Thi det er dog unægtelig et haardt Baand at være forment af danske Love, Øvrighed og Præster at være samlet med hverandre, naar vi ville læse, tale og sjunge Guds Ord, og intet andet er vi dømt for. Vi har gerne villet holde os Loven efterrettelig, og derfor har de gudelige Forsamlinger, vi har afholdt, været anmeldt for Stedets Præst. Men Præsten i Rørby, Hr. Poulsen, har da straks skrevet til Herredsfogden, Hr. Justitsraad Gude i Kalundborg, og forlangt ham til at forbyde os at opbygge os med Guds Ord, og han har da sendt Sognefogden til de Mænd, hos hvem vi ville samles til Opbyggelse, og forbudt dem at lade afholde Forsamling hos sig, og det 2 Dage før Forsamlingen skulde holdes, altsaa længe før end Præsten eller Herredsfogden kunde vide, om der kunde være Grund til at anse

Forsamlingen for lovstridig eller ej, hvilken Fremfærd vi ingenlunde kunne antage at være lovlig.

Vi mente, vi havde gjort alt, hvad der bydes os, da vi havde anmeldt Forsamlingerne til Præsten, og holdt dem derfor i den Overbevisning, at vi ifølge det Højkongelige danske Kancellis Skrivelse af 27. Oktober 1840 ikke kunne tiltales, sagsøges og domfældes for disse Forsamlinger; men da vi har maattet erfare det modsatte, saa er det herved vor allerunderdanigste Bøn til vor allernaadigste Enevolds Konge og Herre, at De forunde Deres tro Undersaatter Frihed til at samles i gudeligt Øjemed, for at opbygges, som de bedst kunne ved Guds Ord, naar det kun anmeldes for Stedets Præst, naar og hvor saadan Samling finder Sted, og vi nære det Haab saa meget mere, som at Deres Majestæt vil høre vor Bøn, da De i Deres Visdom har ladet et Reskript udgaa, hvori de, der er udtraadt af Kirken, er givne en saadan Frihed; thi vi kan dog ingenlunde tro, at det er Deres landsfaderlige Villie, at der skal ligge tungere Baand paa dem, der er Kirkens rette og levende Lemmer, end for dem, der har udskilt sig fra denne.

Allerunderdanigst
Peder Caspar Hermann Sørensen.
Anders Johannessen.

Gørlev og Vindehelsinge
i Løve Herred, Holbæk Amt
i Sjælland, den 7. Juni 1843.

Men heller ikke denne velformede og interessante Ansøgning hjalp de to Lægprædikanter. Den 7. Oktober 1843 kunde Herredsfoged Manthey paa Høng Herredskontor meddele P. Sørensen og A. Johannessen Ordlyden af Kong Christian den 8.s Svarskrivelse, der var saalydende:

Vi ville allernaadigst, at det tilkendegives Supplikanterne, at der ikke kan meddeles dem Tilladelse til at holde gudelige Forsamlinger, som er i Modstrid med de i Forordningen af 13. Januar 1741 fastsatte Regler, og at vi i Sagens Omstændigheder ikke har fundet Anledning til at eftergive dem de Mulkter, de har paadraget sig ved ikke at holde sig dette Lovbud efterrettelig.

København, den 22. September 1843.

Christian R.

Samme Aar som Kongens afslaaende Svar kom, fik A. Johannessen ogsaa at mærke, at der fra enkelte af hans Venner i Forsamlingerne godt kunde øves skarp Kritik imod ham. Den 2. Januar 1843 skrev saaledes Hjulmand Jakob Hansen, Venslev, nedenstaaende Brev med Udskriften: Til Anders Johannessen, Ungkarl i Vinde Helsinge. Samme Hjulmand var fra samme By i Sorø Amt som den da meget bekendte Lægprædikant, Skolelærer Rasmus Sørensen. Jakob Hansen skrev godt for sig. Hans Brev til A. Johannessen fortjener at kendes og meddeles her uden nogen Forandring i Retskrivningen:

Min kjære Broder!

Det vil vel forekomme Dig lidt underligt, at jeg, som Du aldrig har set Ansigt til Ansigt, at jeg vil begynde paa at skrive Dig til, og det endda om Sager, som Du vel allermindst havde ventet fra en Egn, hvor Du endnu bliver annammet af mange som en Engel; men Du ved vel nok, at Kærlighed er stærk som Døden, og denne Kærlighed er det, som driver mig til i manges Navn at skrive til Dig, da vi elsker Dig og gerne vil, at Enhver, som har begyndt at betræde de trange Veje, ogsaa maatte blive ved at fortsætte og fuldende dem, indtil Dødens sidste Aandedræt, da vi alle ved, at Ingen faar Livsens Krone uden Troskab til sidste Stund.

Jeg har nu aldrig hørt eller set Dig førend 3. Juledag i Menstrup, hvor Du talte i Forsamlingen hos Anders Pedersen, og jeg maa sige, jeg hørte og saa Dig med et uroligt Sind, Øje og Øre; thi jeg havde antaget, at da jeg hørte saa mange tale om Dig, at Dig vilde de gerne høre tale eller prædike, da det var herligt at høre Dig — saa maatte Du da ogsaa være ret ydmyg og kærlig mod enhver, baade Fattige og Rige uden Persons Anseelse hos Dig. Men min Formening tilligemed flere andres slog ikke til, og uden at tale med dig; efter Forsamlingen rejste vi hjem, da vi var bleven mætte af Din Prædiken.

Vi skriver nu ikke dette for at bebrejde Dig (tager Du det i den Mening, da tager Du fejl), men for om muligt at bringe Dig til Selverkendelse af Din Hovmod, og tillige for at sige Dig Dine stolte Præste-Gebærder, som de dygtigste kundskabs- og fornuftsvise Præster bruger paa Prædikestolen, naar de staar som Hyrde for en Flok Faar. Thi dersom Du vil prædike en Johannes-Prædiken, saa er det bedst for Dig, at Du iører Dig Johannes Klædebon, ellers river Du mere ned, end Du bygger op. For at raabe

højt og prædike Kundskab samt gøre mange Gebærder, deri bestaar ikke en Johannes-Prædiken.

Kjære Broder! Bliv ikke vred, fordi Du bliver formanet! For den Onde vil nok hvidske dig noget i Øret om dette mit Brev. Jeg skriver ikke dette, fordi Du var hernede og lod Dig høre, men jeg siger det for Din egen Skyld, da jeg ved, at Du og Skomager Sørensen er Hovederne i Eders Egn for Forsamlingslivet. Jeg har desværre erfaret, at der er adskillige Troende, som næsten hænger mer ved et Menneske end ved Gud, og tillige, at der er Prædikanter iblandt os, som prædiker, blot for at prædike. Ja, det kunne synes, at jeg er utaalmodig og dømmer for haardt; men det er desværre en Kendsgerning midt i vore Dage, at saadanne er gaaet deres egne Veje og har stiftet Sekter og Partier til Guds Børns store Bedrøvelse, da adskillige er bleven hendragne i deres Vildfarelse. Derfor er det nødvendigt, at vi advarer og paaminder enhver til at se til vort eget bedrøvelige Hjerte, at vi dog bliver for Herren i Enfoldighed.

Jeg har ogsaa hørt, at en af disse Følgekammerater, som var med Dig hernede i denne Jul, skal have fortalt en af vore Troesvenner hernede, at Du og Skomager Sørensen arbejder paa en Bog om Forfølgelsen af de gudelige Forsamlinger, og at I vil henvise til, hvorledes Gud lod Plager komme over Ægypten, da Farao ikke vilde tillade Moses med Israels Folk at tjene Herren i Frihed. Det kan ikke optages i anden Mening efter Eders Bog, end at I mener, at Herren vil lade Straf komme over Land og Rige, fordi Kongen ikke vil give Frihed til, at Enhver, som tror, ogsaa maa prædike Guds Ord og ikke lade Øvrigheden forfølge Lægmanden, fordi han taler eller prædiker, saaledes som I og andre troende Prædikanter er bleven forfulgte og ikke har maattet tale Guds Ord i vort kære Fædreland.

Jeg maa sige af mit Hjertes Dyb, at da dette blev os fortalt, skar det os i vore Hjerter, saa vi næsten blev tvivlraadige angaaende Jer. Thi er I af det Slags, som vil enten true eller forskrække Kongen og Øvrigheden med Straf fra Herren, og det fordi Kristi Kors er Eder tungt og besværligt! Ak, hvad tør vi da sige? Er dette at være sagtmodige og taalmodige, som vor Frelser i Himlen har lært os, idet han ikke truede, da han selv led og pintes. Hvad kommer det Eder ved, hvad Herren, den himmelske Fader, gjorde ved Ægypten, eller maa I ikke mere bede for Eders Fjender og Forfølgere? I er dog vel ikke saa uforstandige at ville selv føre Ulykken over Eder og alle Troende? Har I nogen Sinde set eller hørt, at de Troende har baaren sig saadan ad for at føre Straf frem, fordi de er bleven forfulgte? Nej, de bar og taalte alt, hvad Herren

tillod Menneskebørn at føre over dem. Men de har vel ogsaa været y d m y g e, ellers kunde de ikke have baaret det. Men her lægger I ret Eders Hovmod for Dagen, saa alle kan sige, at I er opsætsige, hvilket Gendøberne endnu ikke har lagt for Dagen, hvormeget disse end er bleven forfulgte.

Derfor, I elskelige! formaner vi Jer til at lade alt saadant fare, at I ikke skal lade Jer opføre af Djævelen paa Tindingen af Templet, thi falder I saa ned derfra, saa bliver Eders Fald stort.

Det er egentlig for denne Sags Skyld, at vi skriver Eder til, og det fordi vi elsker Eder. Men da vi saa de store Præstenykker hos Dig, fandt vi det passende at give dig en lille Formaning, dersom Du vil tage den til Hjerte, saa Du ikke opblæses og falder i Djævelens Arm. Hvad herom mere var at sige, tier vi med. Dersom I alvorligt vil tænke over dette selv, saa bliver det dog vel ikke Eders Lyst og Villie til at gøre det, som er Herren mishageligt og Jer selv til Skam og Skændsel, men derimod at øve Jer i Taalmodighed.

Vi ved ikke, hvorledes Sammenhængen egentlig er med Eders paatænkte Bog, uden det, der blev fortalt os den Aften i Menstrup; men det var ikke utroligt altsammen; thi vi kender Eders Stivhed imod Jensen i Sæby. Det maa I vide, at det Klammeri, som var imellem Eder og ham, udviste ingen Eftergivenhed eller Ydmygned, og havde Eders Sag været paa det rene med Jensen, da havde I ej rejst ud for at udpynte den iblandt de Troende. Det er ogsaa blevet os fortalt af en Karl, som var hernede, at den Strid imellem Jer to og Jensen endnu kun er tophugget, hvilket vel maa være en stor Bedrøvelse imellem Trosbrødre, at Roden og Stammen endnu skal være tilbage af Fjendskabet, det, der burde være opryddet med Roden.

Derfor formaner vi Eder, som Medbrødre i Herren, Eder, som Eders Kald er værd, at I ikke begynder paa i Eders gode Mening eller eget Tykke at blive S t i f t e r e til Oprør i Land og Rige, men hold Jer i Stilhed og Sagtmodighed, vidende, at i Stilhed skal I frelses, og læg saa alle Eders Sager i Guds Haand, han skal nok vide at straffe sit Ords Forfølgere.

Optag nu dette Brev i den allerbedste Mening; thi af Kærlighed har vi skrevet til Eder. Man bedrøves jo, naar man hører noget slemt om Brødre og Søstre, og derfor betænkte vi os heller ikke længe at komme med vores kærlige Formaning til Eder, hvilket vi alle, enhver især, burde gøre, at vi kunde komme Djævelen i Forkøbet, hans Garn og Strikker.

Vor himmelske Fader give os alle Naade ved sin Helligaand for Jesus Kristus, sin Søns, vor Frelsers Skyld, at vi hver Dag og

allen Stund maa vokse i hans Naade og vore Synders Erkendelse, for at vi ikke skal mene at være dygtige af os selv til nogen Ting, men love og takke ham, som har os dygtige til de Helliges Arvedel i Lyset. Amen.

Venslev, den 2. Januar 1843.

Eders Broder i Herren
Jakob Hansen,
Hjulmand.

Den i Brevet omtalte Bog af de to Lægprædikanter kom aldrig ud. Men A. Johannessen gemte »Vennebrevet« omhyggeligt mellem sine øvrige Skriftsager. At han ogsaa med Aarene blev mildere i sit Syn paa sine Medmennesker, foreligger der flere Eksempler paa. Han blev ved med at holde Forsamlinger, mest dog i Holbæk Amt. Og han skrev flere Smaasange til Brug ved Møderne, ligesom det ogsaa bør nævnes, at han og P. Sørensen i deres Forsamlinger meget benyttede den Salmebog, som Lærer Jensen, Sæby, i 1839 havde udgivet i et Bind under Navn af »Kærnesalmer«, da Lærer Jensen var meget ked af den rationalistiske Salmebog, som i mange Aar havde været Statskirkesalmebogen. Da »Kærnesalmer« i 1847 udkom i 2. Oplag, indeholdt den et særligt Udvalg af Grundtvigs og Ingemanns Salmer. En af A. Johannessens Smaasange ved de gudelige Forsamlinger sluttede med Verset:

Nu vi skilles fra hverandre
for at ile til vort Hjem.
Du, o Fader, os ledsage,
til vi samles skal igen.
Vi da glade skilles ad,
samles en Gang i Guds Stad.

Ofte blev dette Vers sunget alene ved Mødets Slutning som et kært Farvel.

Det mærkelige Aar 1848 blev i høj Grad betydningsfuldt for den 34-aarige Anders J. Og det paa flere Maader. Paa en Seddel, han har efterladt sig, staar der skrevet:

„Aar 1848, den 26. Februar om Eftermiddagen Kl. 5 døde min uforglemmelige Moder og blev begravet Lørdagen den 4. Marts s. A. — Søndagen den 7. Maj samme Aar blev jeg forlovet.

Gud er god, og hans Miskundhed varer evindelig! Gud! Du er stor og dine Veje uransagelige. Naar Vemods Taarer har fyldt mit Øje, og Sorgens Bølger har truet mig med Undergang, da har du, o Gud, trøstet mig. Du har husvalet mig. Ja, du har kærligen annammet min Sjæl. Du har reddet mig fra Fortabelsens Hule. Herre Gud! Jeg priser dig. Hold din Haand over mig og bevar mig ved din Aand, for Jesu Skyld, fra det Onde tilligemed min kære elskede Ven, som jeg elsker ømmest af alt paa Jorden. O, himmelske Fader! giv os for Jesu Skyld din Velsignelse, Naade og Fred her i Tiden, og hisset med alle Guds Børn din evige Salighed! Jeg haaber paa dig, Frelser!"

Den 7. Juli samme Aar blev Ungkarl Anders Johannessen ægteviet i Aarby Kirke ved Kalundborg til sin Forlovede, Karen Pedersdatter, Enke efter Husmand Lars Nielsen i Badstrup. Da han rejste fra sit gamle Barndomshjem i Vinde-Helsinge ud til sit ny Hjem i Badstrup, fik han af Pastor Mathiesen, K. Helsinge, følgende Flyttebevis at overgive til Sognepræsten i Aarby:

Anders Johannessen kan jeg med al Frimodighed meddele det bedste Vidnesbyrd om hans Forhold i Kirke Helsinge Menighed i al den Tid, han har været Medlem af samme. Jeg kender ham meget nøje, og jeg tror mig overbevist om, at han holder sig sin Frelsers Forskrifter nøje efterrettelig i Tænkemaade, Tale og Gerning. Det Eksempel han giver en kristelig Menigheds øvrige Medlemmer, er skønt og følgværdigt, og nødig ser jeg ham nu forlade Kirke Helsinge Menighed. Han var sidst en Gæst ved Nadverbordet afvigte Søndag efter Paaske. At det stedse maa gaa ham vel, er mit oprigtige Ønske og mit glade Haab.

Kirke Helsinge, den 1. Juni 1848.

M. Mathiesen.

At A. Johannessen i denne Tid med Interesse har fulgt de store Begivenheder, der gik hen over vort Land, ser vi deraf, at han har afskrevet flere af Grundtvigs betydeligste Fædrelandssange fra disse Aar. Han fik i Badstrup det Lovord, at han var en klog og dygtig Mand, der

tænkte meget. Han var Husmand og Væver, og fra 1856 til 1891 tillige Høker. Han blev i 40 Aars Alderen stærkt optaget af Søren Kierkegaards Skrifter og fulgte fremdeles med i den gudelige Forsamlingsbevægelse. I Aarby Sogn kom han i et hjerteligt Forhold til Sognepræsten, Provst Jensen. Men af større Betydning blev dog det Venskabsbaand, som han knyttede til sin Nabopræst, den unge Carl Vilhelm Lange i Viskinde. Denne kom til at øve en mildnende Indflydelse paa A. Johannessens noget mørke Livssyn. De holdt i Fællesskab flere Forsamlinger, og da Pastor Lange 1853 flyttede til Tibirke i Nordsjælland, kom de til at veksle Breve sammen om kristelige og politiske Spørgsmaal. Her er en Prøve paa et af de Breve, som Pastor Lange skrev til A. J.:

A. Johannessen og Hustru.

Tibirke, 22. November 1854.

Min kære Anders Johannessen!

..... Rigsdagen er*) da, som De ved, atter opløst af Kongen. I Fjor lod Rigsdagsmændene sig lokke til at være eftergivende. Det havde visselig været bedre for Land og Folk, om der straks var blevet gjort Modstand. Men „Bondevennerne" lod sig jo forlokke; det maa vi nu lide under. Kalundborgerne vælger vel sagtens den Kandidat, en af de faa, som kendelig har holdt med Ministeriet; dog det gør lidet eller intet til Sagen, da han dels er en

*) Under Ministeriet Ørsted, der havde prøvet at regere provisorisk.

Klodrian, dels formodentlig kommer til at staa temmelig ene, blottet for Medhjælpere, saasom der næppe bliver valgt ret mange af den Slags Karle.

Lev vel, min kære Ven! Glem ikke i Bønnen at søge Hjælp ovenfra. Guds Naade og Fred være med Dem og Deres. Bed ogsaa til Gud om, at Evangeliet videre maa udbredes. Hilsen til Kone og Børn. Hils ogsaa min gode Hans Andersen.

Deres hengivne
K. V. Lange.

Ude i Vinde Helsinge havde A. J. en særdeles god Ven i Husmand Hans Andersen, som er nævnt i Brevet fra Pastor Lange. Her kom A. J. og holdt Forsamlinger. Hans Andersen havde i sin Tid været Karl hos den unge virksomme Pastor Østrup i Bakkendrup-Gørlev. Inden han kom hertil, havde han tjent paa Helsingegaarden, og da han fæstede sig hen til Pastor Østrup, sagde Folk spottende til ham: »Naa, Hans, nu bliver du ogsaa en af de hellige«. Det mente Hans dog ikke. Men ret længe var han ikke i Bakkendrup Præstegaard, før han følte sig grebet af Østrups mægtige Forkyndelse, og han sluttede sig snart inderligt til de opvakte der paa Egnen. Hans Andersen fandt aldrig siden nogen Præst, der kunde forkynde Guds Ord, som Pastor Østrup kunde det; men tit vaandede Hans sig ved at høre det meget slemme, der blev sagt om de opvakte Mennesker, der langvejs fra kom til Gørlev og Bakkendrup Kirker for at høre Østrup. Især maatte Hans Andersen høre meget om de Folk fra Fyn, der kom sejlende en Helligdag over Store Bælt til Reersø for at gaa i Kirke i Gørlev. »Det maa da være nogen store Syndere, siden de rejser saa langt for at gaa i Kirke«, blev der sagt. Da tænkte Hans: Præsten skal dog have at vide, hvad der siges om disse Folk. Og han fortalte sin Husbond det. Men Østrup svarede paa sin aabne og hjertelige Maade: »Ja, Hans! Saadanne Mennesker er det, Vorherre kan faa fat i.« Dermed var Hans trøstet og glad.

A. Johannessen underviste selv sine Børn hjemme og

*) Pastor Østrup døde 1833, 33 Aar gl.

lod dem aldrig gaa i Skole. Han underviste dem paa en saa levende Maade, at da hans Datter mødte til Konfirmationsforberedelse hos Præsten, kunde hun fuldt ud maale sig med de dygtigste af de Konfirmander, der havde gaaet i Skole. Og meget af, hvad Præsten fortalte om i Konfirmationsundervisningen, havde hun Kendskab til fra sin Faders mange Samtaler med besøgende, der kom i hans Hjem, og som han talte frit med, i Børnenes Paahør, om forskellige aandelige Spørgsmaal. Ogsaa Baptister og flere andre med særegne Meninger om Menighedsspørgsmaal kom til A. J. — ofte for at vinde ham for deres særegne Meninger og Synsmaader. Men han havde let ved at holde dem fra sig og var dem ofte overlegen i Forhandlingen. Som Aarene gik, blev han meget rolig ved saadanne Sammenkomster, der tit kunde vare i flere Timer.

I 1869 skrev han i Begyndelsen af Aaret følgende Brev til sin Søstersøn, der var rejst til Amerika:

Badstrup, i 1869.

Min kære Johannes Andersen!

Dit Brev af 27. September forrige Aar har jeg modtaget, og det glæder mig meget, at du har igenvundet dit Helbred. Thi tungt var det at høre, at du var syg og sengeliggende langt borte i et fremmed Land, hvor du maaske lider og savner nødvendige Ting. Jeg ser af dit Brev, at Amerika ikke er efter dit Hoved, og at du ikke har Lyst til at blive der i Længden. Dette er nu noget, som jeg ikke kan raade dig i, da du jo bedst kender Omstændighederne derovre. Men en Ting vil jeg raade dig, og det er at holde dig nær til Gud, saa vil han ogsaa holde sig nær til dig, thi Livet her er en Prøvetid, hvori vore Ønsker sjælden opfyldes, men saaledes handler Gud dog mod os af Kærlighed. Den, som faar sine jordiske Ønsker opfyldt i dette Liv, kommer let ind paa den brede Vej, hvis Ende er Fortabelse.

Mit inderligste Ønske for dig, min kære Søstersøn, er, at Gud den almægtige vil ved sin Aand og Ord oplyse dig om at søge efter Himmelporten, som er Jesus Kristus. Hvo, som finder den, har fundet en Skat, som Alverdens Guld intet er imod at regne. Han er af Davids Rod og Slægt den skinnende Morgenstjerne. Han har Nøglerne til det hinsidige. Hold dig til ham, min kære Johannes, at han her og hisset maa lukke op for dig. Der er kun én

Mægler mellem Gud og Mennesket, Jesus Kristus, vor Frelser! Velsignet være i al Evighed. Amen!

Til Slutning hilses du fra os alle. Vor Bøn og Ønske er til Gud, at han vil beskytte og bevare dig. Min Kone er syg og har ligget i 8 Dage. Dine Forældre og Søskende har besøgt os flere Gange i denne Vinter. De er alle, saa vidt jeg ved, raske. Lev nu vel, det ønskes af os alle.

Din hengivne
Anders Johannessen.

Den 9. Oktober 1892 mistede A. Johannessen sin Hustru Karen, som han da havde været gift med i 44 Aar. Kort efter flyttede han ud til sin Datter Marie, der var gift og boede i Vinde Helsinge. Her døde han Aaret efter, den 6. December, omtrent 79 Aar gl. Han havde haft sine Tvivl, Anfægtelser og Kampe i aandelig Henseende, men trods alt dette var han bleven en fri Forkynder og Vejleder i Tider, hvor der især trængtes til saadanne. Han blev begravet paa Kirke Helsinge Kirkegaard. Et af hans mange optegnede Vers lyder saaledes:

O, Jesus kær, vær du mig nær,
din Aand lad mig ledsage,
indtil jeg Maalet hisset naar,
af dig skal Kransen tage.

II.

Theodor Hasle.

I Januar 1838 kom der en ung Mand ud til Rerslev Sogn i Holbæk Amt og meldte sig som Køber af »Hesselbjerggaarden«. Handelen kom i Stand, og kort efter flyttede den ny Ejer, der endnu ikke var fyldt 22 Aar, ind paa Gaarden, hvor han boede indtil 1847. Gaardens Hartkorn var 27 Tdr.

Manden fulde Navn var Henrik Theodor Hasle, født i København 13. Juli 1816 som Søn af Overretsprokurator Nikolaj Hasle, der døde 1820. Denne Nikolaj Hasle skrev

kort før sin Død*) en Afhandling, der blev belønnet med Landhusholdningsselskabets Guldmedalje. Afhandlingen blev offentliggjort i Drewsens »Ny landøkonomiske Tidende« og havde følgende Overskrift: Hvorfor er Selvejendoms Indførelse i de senere Aar standset? og hvilke er de bedste Midler, ved hvilke de Hindringer, som staar denne Sag i Vejen, kunne bortryddes? Denne Omhu for Landbospørgsmaal fulgte Sønnen Theodor Hasle, der efter at have taget Studentereksamen 1835, gav sig til at lære praktisk Landvæsen, først paa Lerkenfeldt ved Kalundborg og senere paa to større Gaarde i Holsten; Holstenerne var jo den Gang paa flere Maader vore Læremestre, ikke mindst naar det gjaldt Landbruget.

Theodor Hasle.

Theodor Hasle havde under sin Opvækst i København haft rig Lejlighed til at omgaas en vakker Ungdomsskare, der samlede sig i Hjem som H. C. Ørsteds, hvor saa mange af Tidens fremragende Mænd og Kvinder kom. Dette fik stor Betydning for den unge Hasle. Han kom tidlig til at sætte Pris paa en Mand som Søren Kierkegaards Broder, den senere saa berømte Præst, Peter Christian Kierkegaard, og er rimeligvis ved ham senere kommen i Berøring med den Kreds af Opvakte, der samlede sig om Jakob Kristian Lindberg, der udgav »Nordisk Kirketidende« i Aarene 1833—1840.

Straks efter at Th. Hasle var kommen i Gang med

*) i 1818.

sit Landbrug paa Hesselbjerggaarden, indgav han i Forening med flere andre, mest Husmænd og Tjenestefolk, en Adresse til Roskilde Stænderforsamling 1838 for at bede om mere Frihed for det gudelige Forsamlingsfolk. Ikke alene oprørtes Hasle over den Uretfærdighed, der her blev begaaet mod disse Folk; men han sluttede sig ogsaa til dem og havde begyndt at aabne sit Hjem paa Hesselbjerggaard for deres Forsamlinger.

Dette fandt mange af Egnens Folk var »noget underligt noget«. Men den unge Hasle var en Mand, der ved sin øvrige Færd vandt sig megen Agtelse, saa ham turde man ikke ret vel gøre Udfald imod. 1839 blev han endogsaa af Landhusholdningsselskabet beæret med det Hverv at levere »en Beskrivelse af Landbrugsforholdene i Holbæk Amt«, og han gav sig straks til at gennemrejse Amtet for at finde Stof til sit Værk. 1844 udkom hans Bog »Holbæk Amt«, som det endnu er meget interessant at gennemlæse.

Hasle kom i nær og mangeaarig Forbindelse med Præsterne P. A. Fenger, Slotsbjergby, og C. F. Rønne i Høve, der hørte til »Det sydvestsjællandske Broderkonvent«, der 1837 var oprettet af troende Præster som Modvægt mod den herskende Rationalisme. Disse to Præster kom ofte til Hesselbjerggaard og holdt Forsamlinger, og ellers kom der forskellige Lægprædikanter som Ordførere. Der kom ikke grumme mange til disse Forsamlinger, har en paa Egnen stedkendt Mand fra de Dage fortalt i sine nedskrevne Erindringer.*) Det var nok mest Gaardens egne Folk, Tjenestefolk og Daglejere og nogle af de Opvakte, der gerne kom i Følgeskab med Prædikanterne, og saa en Del nysgerrige. Rerslev Sogn var en død Plet i saa Henseende. Det var kun enkelte Husmandsfamilier, der fra først af sluttede sig til Forsamlingsfolket. De fleste vidste tilmed ikke, hvad Bevægelsen betød. Man syn-

*) Forfatteren Anton Nielsens Fader, der i en Række Aar var Lærer i Rerslev, Holbæk Amt.

tes, det var Galskab og Sværmeri at holde Gudstjeneste i et privat Hus og lade Lægfolk føre Ordet. Folkesnakken var ond imod denne Bevægelse. En af dem, der blev dybest grebet af Opvækkelsen paa Hesselbjerggaarden, var en fattig Hjulmand fra Sønderød, en virkelig from Mand. Han tog ogsaa Ordet en Gang imellem ved Forsamlingerne, men da det Rygte kom ud, blev han og hele hans Familie spottet i en forfærdelig Grad. Han skulde i Hovedsagen leve af at arbejde i sit Fag for Bønderne i Omegnen, men hver Gang han traf sammen med disse Bønder, regnede der Haan og Stikpiller ned over ham. Ikke bedre gik det hans Børn, der gik i Skole, skønt Læreren gjorde alt for at værne om Hjulmandens Børn. De bar det med Taalmodighed og fornægtede ikke deres Forældre. Naar Hjulmanden skulde til Forsamling paa Hesselbjerggaard, gik han med sine Træsko, som han satte udenfor Døren. Naar det saa traf sig, han skulde tale, maatte han, der kun var lille, staa op paa et Bord. Men at se ham staa der i sine hvide Hoser syntes de uvillige Tilhørere var et særdeles kosteligt Syn, og turde de end ikke le i Forsamlingen, saa lo de saa meget mere, naar de kom udenfor, og Mødet var forbi. Hjulmanden fik Spottenavnet »den hosesokkede Præst«.

En Gang vilde en Mand gøre sig lystig over ham ved at spørge: »Hør, Johan! Kan jeg ikke faa Lov til at hænge ved dine hellige Hosesokker, naar du skal fare til Himmels?« Men Hjulmanden svarede: »Er Du vis paa, Du skal den Vej?« Og saa havde Spottefuglen ikke mere at skulle have sagt.

1847 flyttede Th. Hasle fra »Hesselbjerggaard« til »Løvegaard« i Gierslev Sogn; den var paa 53 Td. Hartkorn. Og her fortsattes saa de gudelige Forsamlinger. Naar Pastor P. A. Fenger kom og holdt Møder, var der gerne Folk til Stede fra forskellige Egne i Løve Herred, flest dog fra Kirke Helsinge og Gørlev Sogne. Af Lægprædikanter kom især Bager Knudsen fra Tornemark og

Jens Larsen fra Kirke Værløse i Nordsjælland. Da Pastor F. E. Bojsens Svigersøn, cand. theol. N. J. Jensen var Lærer paa Hindholm Højskole, gæstede han undertiden Løvegaard for at være sammen med Familien Hasle. En Gang, han var der i Sommerferien, vilde han en Søndag hen i en af de omliggende Kirker for at høre Høstprædiken, der, som Hasle havde sagt om, gerne var forfærdelig tør. »Først giver Præsten en Oversigt over, hvordan Vejret har været hele Sommen, og saa slutter han med en Tak til Vorherre, fordi det dog er gaaet saa godt, som det gjorde.« N. J. Jensen fik heller ikke i Kirken meget ud af Høstprædikenen, han hørte. Men da Lægprædikanten Jens Larsen om Eftermiddagen kom og talte ved en Forsamling i Løvegaards Have, sagde N. J. Jensen, da Jens Larsen havde sluttet af: »Ja, det kan man da kalde en Høstprædiken!« Den Varme, hvormed Jens Larsen havde talt, greb Sindene stærkt hos de mange, der var mødt op paa Løvegaard denne Sommerdag.

Paa den Maade, som her er skildret, var det, at Th. Hasle kunde kaldes Vært for det gudelige Forsamlingsfolk. Han sluttede sig mere og mere til den grundtvigske Retning og var en fuldtro Ven af kirkelig Frihed. Paa Løvegaard blev han i 12 Aar indtil 1859, og meget blev ham betroet i disse Aar. Han viste sig hurtig paa sine Gaarde som en meget dygtig Landmand og en god dansk Mand, der ved sit Ophold i Holsten i sine unge Aar havde lært at kende den slesvigholstenske Bevægelse, saa hans danske Følelser fik i hans Sind Strenge til at klinge og Toner til at lyde, der paa en Maade blev ret bestemmende for hans Livsvirke. Det var ikke alene Krigens Udfald, men ogsaa Erindringer og Oplevelser fra Holsten, der bevirkede, at han i 1865 blev Medstifter af »Nordisk Samfund« og dets Næstformand til 1871. Og hans elskværdige Form og vindende Fremtræden tilligemed hans Begavelse og solide Dygtighed skaffede ham i Aarenes Løb en Mængde Tillidshverv. Han blev Landvæsenskom-

missær i 1848, og kort efter Sogneraadsformand. I 50'erne var han Amtsraadsmedlem og fra 1854—58 Folketingsmand for Slagelsekredsen og 1860—61 for Frederikssundkredsen. I sine sidste Aar 1863—1889 var han Medlem af Landstinget. Han var frisindet og hævdede dette Synspunkt med Klogskab og Vægt.

Men sit største og betydeligste Arbejde udførte Hasle udenfor Rigsdagen. Han havde i 1852 været en af de ivrigste for Oprettelsen af Hindholm Højskole — den første Højskole paa Sjælland. Og i 1856 var han med at stifte »Den sjællandske Bondestands Sparekasse«, i hvis Bestyrelse han sad i 19 Aar. Og ved J. A. Hansens Død 1877 blev Hasle valgt til Formand for den store Brandkasse, som de sjællandske Bønder havde oprettet 1846.

Th. Hasle var en Mand, som alle Partier og Retninger fik stor Agtelse og Respekt for. Naar Hasle tog Ordet i Landstinget, blev der Stilhed. Hans Frisind var ægte, hans Skjold rent og blankt. I hele sin Optræden var han en stilfærdig Mand, der ikke albuede sig frem til sine betroede Pladser. Han blev hentet frem og sat paa Tillidsposterne.

Men gjaldt det Kravet om kirkelig og borgerlig Frihed, da holdt Hasle sig ikke tilbage. Da gjorde han, ligesom i 1838, fælles Sag med Bønder og Smaakaarsfolk. Det Lovord fik han ved sin Død, at han sveg dem aldrig.

De sidste 30 Aar af sit Liv boede Hasle i København, hvor han i kirkelig Henseende sluttede sig til Vartov Menighed, der da havde Grundtvig og senere Brandt til Præster. Hasle døde den 16. Februar 1889 i sit 73. Aar efter længere Tids Sygeleje og blev den 22. Februar begravet fra Vartov Kirke, hvor Pastor Brandt vidnede om den Afdødes Retsindighed, hans store Alvor, hans fromme Sind, Ærligheden i hans Arbejde og hans Kærlighed til det danske Folk.